

Contribuții: total, 732 de termeni au fost definiți de către cei 2 autori.

Lucrarea în integralitatea sa, în tot ceea ce privește conținutul și redactarea ei, a fost realizată prin eforturile comune ale autorilor, absolut colegiale și amicale.

Despre autori: Lucrarea „*Psihologia comportamentului uman*”, elaborată de prestigioșii universitari și ambii importanți psihologi militari - (col. r.) **dr. Ștefan Popescu și (col. r.) dr. Gheorghe Perțea** - se prezintă la o primă evaluare de ansamblu, ca un instrument original și util pentru extinderea și fuzionarea culturii noastre psihologice cu caracter pregnant științific cu psihologia bunului simț și a înțelepciunii umane, exprimată printr-o sumă de adnotări-*maxime*, *aforisme și cugetări* ce aparțin unor mari gânditori ai lumii din toate timpurile.

La editarea dicționarului au mai contribuit:

Psiholog **Cătălin Preoteasa**
Dr. **Gheorghe Arădăvoaice**
Prof. **Călin Gruia**

PSIHOLOGIA COMPORTAMENTULUI UMAN

*Termeni referitori la psihic și comportament,
adnotați prin maxime, aforisme și cugetări*

Volumul I
(A–E)

CUPRINS

- A ❖**
- Abstență / 13
Absurditate / 13
Activitate/Acțiune / 14
Adaptare / 15
Admirație / 17
Adolescență / 17
Adult / 19
Agresivitate / 21
Alcoolism / 24
Altruism / 27
Amabilitate / 28
Amânare / 29
Ambiție / 30
Ambivalență / 31
Amenințare / 32
Amintire / 33
Amor / 35
Amor propriu / 36
Anticipare / 37
Antipatie / 38
Anxietate / 39
Aprecieri / 41
Aprobare / 42
Aptitudine / 42
Argument / 45
Aroganță / 47
Ascet / 48
Ascultare / 48
Ascundere / 50
Asociație / 50
Aspirație / 52
Așteptare / 56
Atenție / 57
Atribuire / 60
Autoacceptare
(a sinelui) / 62
- B ❖**
- Banalitate / 72
Bănuială / 73
Bărbăție / 74
Bătrânețe /
Bârfă / Bârfeală / 77
Beție / 78
Blândețe / 79
Bucurie / 80
Bună-cuviință / 81
Bunățate / 81
Bunăvoință / 82
Bunul simț / 83
- C ❖**
- Cabotin / 84
Calm / 85
Calomnie / 86
Camaraderie / 87
Cameleonism / 88
Canalie / 89
Candid / 90
Candoare / 90
Capacitate / 91
Capriciu / 92
Captivant / 92
Caracter / 93
Carieră / 96
Carierism / 97
Caritate / 97
- Castitate / 98
Catharsis / 99
Căință / 100
Ceartă / 102
Cedare / 104
Celebritate / 105
Cenestezie / 107
Cenestopatie / 107
Certitudine / 108
Charismă / 111
Chibzuință / 113
Chin / 115
Cicăleală / 116
Ciclotim / 116
Cinism / 117
Cinste / 118
Ciudad/
  Ciudățenie / 119
Ciudă / 120
Clar / Claritate / 120
Clarviziune / 121
Clemență / 122
Cleptomanie / 123
Cleveteală / 123
Clișeu / 125
Cochetărie / 125
Coerență / 126
Cogniție / 127
Colaborare / 128
Colectiv / 129
Coleric / 129
Combativitate / 130
Comoditate / 132
Comparație / 133
Compătimire / 135
Competență / 135
Competiție / 137
Complacere / 139

Complex / 139
Complexul
Oedip / 140
Complexul
Electra / 140
Complexul
castrării / 140
Complex de
inferioritate / 141
Complicitate / 142
Compliment / 143
Comportament / 144
Compromis / 148
Compromitere / 149
Comunicare / 149
Concentrare / 151
Concesie / 153
Conciliere / 154
Concizie / 154
Concubinaj / 156
Concurență / 157
Condiție umană / 157
Conduită / 159
Conflict / 161
Conflict psihic / 162
Confort / 164
Consacrare / 166
Consecință / 166
Consecvență / 167
Consens / 168
Considerație / 168
Consiliere / 169
Consimțire / 172
Constrângere / 172
Conștiinciozitate / 175
Conștiință / 176
Contagiune / 179
Contrazicere / 181
Conveniență / 182
Convingere / 182
Copil / 185
Copilărie / 185
Psihologia
copilului / 187
Copil maltrat / 187

Copil sălbatic / 187
Copil dificil / 187
Copilul unic / 188
Copii
supradotați / 188
Corectitudine / 193
Corupție / 194
Coșmar / 196
Creativitate / 197
Credibilitate / 203
Credulitate / 204
Criză / 205
Cruțare / 207
Cruzime / 208
Cucernicie / 210
Cuget / Cugetare / 211
Culpă / 213
Culpabilitate / 214
Cumințenie / 216
Cumpătare / 216
Cumsecade / 218
Cunoaștere / 218
Cunoaștere
paranormală / 220
Cunoaștere
de sine / 224
Cunoștință / 228
Cupiditate / 231
Curaj / 231
Curiozitate / 235
Curtenie / 239
Cutezanță / 240

D ♦

Damnațiune / 241
Damnatio /
aeterna / 241
Damnatio / 241
Dans / 242
Dădăceală / 243
Dărzenie / 245
Decență / 246
Decepție / 247
Decizie / 247
Decrepitudine / 252

Dedublare (a
personalității) / 252
Defăimare / 253
Defetism / 255
Delăsare / 256
Deliberare / 256
Delicatete / 258
Delincvență / 259
Delicvență
juvenilă / 260
Delir / 261
Delirium
tremens / 265
Demagog / 266
Demascare / 267
Demistificare / 268
Demnitate / 269
Demografie / 273
Demoralizare / 274
Demotivare / 276
Demnitate / 279
Deontologie / 280
Depășire
(de sine) / 283
Depersonalizare / 284
Depravare / 286
Sibaritism / 286
Deprindere / 287
Deputat / 290
Desconsiderare / 292
Descurajare / 293
Desfătare / 295
Destăinuire / 296
Destindere / 298
Destoinicie / 299
Destrăbălare / 299
Desuet /
Desuetudine / 300
Deșteptăciune / 301
Detestabil / 303
Devotament / 303
Devoțiune / 305
Dezacord / 306
Dezagreabil / 306
Dezamăgire / 308
Dezaprobar / 310

Dezbateri / 311
Dezbinare / 313
(A) dezbinare / 313
Dezertare / 315
Dezgust / 317
Deziluzie / 319
Dezinformare / 320
Dezinteres / 325
Dezmințire / 327
Deznădejde / 328
Dezolare / 331
Dezonoare / 332
Dezorizare / 333
Dezumanizare / 334
Dezvăluire / 337
Diabolic / 338
Diabolizare /
Satanizare / 339
Diafan / 339
Dibăcie / 339
Diletant / 340
Dipsomanie / 342
Disartrie / 342
Discalculie / 342
Discernământ / 343
(A) discerne / 343
Discipol / 346
Disconfort / 347
Discordie / 348
Discreditate / 350
Discreție / 351
Discurs / 353
Discuție / 357
Discuție
de grup / 358
Discuție
cu bolnavul / 358
Discuție
științifică / 359
Discuții
bizantine / 359
Disgrafie / 361
Disidentă / 361
Disimulare / 362
Dislalie / 364
Dislexie / 365

Disonanță /
cognitivă / 366
Disperare /
Desperare / 367
Dispoziție /
(afectivă) / 370
Dispreț / 372
Dispută / 375
Disputa
universalelor / 376
Distincție / 377
Distracție / 377
Distragere /
(a atenției) / 379
Diversiune / 381
Divertisment / 383
Divorț / 384
Dizgrație / 386
Docilitate / 386
Dojană / 387
Domație / 389
Donquihotism / 389
Don Quijote / 389
Donjuanism / 391
Don Juan / 392
Dorință / 392
Dragoste / 398
Drăguț / 404
Dreptaci / 405
Dresaj / 406
Dubiu / 407
Dubitație / 407
Dubios / 407
Duiosie / 408
Duplicitate / 409
Dur
(comportament) /
412
Durere / 413
Durerea membrului
fantomă / 416
Durere morală / 416
Dușmănie / 421
Echivoc / 424

E ♦

Eclectism / 425
Ecolalie / 427
Ecopraxie / 428
Ecuatie personală / 429
Edificare / 431
(A) edifica / 431
Edificator / 431
Efect / 432
Legea efectului / 433
Efecte / 433
Efect Halo / 434
Efect Placebo / 435
Efect Stroop / 437
Efect Pygmalion / 437
Efect Zeigarnik / 439
Efect al poziției /
în serie / 440
Efect
de mascare / 441
Efect locul
controlului / 441
Efect de
similaritate / 441
Efect al
experimenta-
torului / 441
Efect
autocinetic / 442
Efect de
audiență / 443
Efect
Hawthorne / 443
Efect
bumerang / 444
Efect pervers / 444
Efeminat / 446
Efort / 448
Efuziune / 456
Egoism / 456
Ejaculare / 460
Elan / 461
Elan vital / 462
Elevație / 462
Elevat / 463
Elogiu / 463
Elogiul nebuniei / 463

Elucidare / 464	Escrocherie / 499	Exigență
(A) elucida / 464	Eșec / 500	(educațională) / 544
Emancipare / 466	Eșec școlar / 502	Briciul lui
Emfază / 467	Eufemism / 505	Occham / 544
Eminent / 468	Euforie / 506	Exogen / 545
Eminență	Eugenie / 508	Expertiză /
cenușie / 468	Eutanasiu / 513	(psihologică) / 546
Emoție / 469	Evitare / 517	Explicație / 548
Emotivitate / 473	Exact / 523	Explicația în
Empatie / 480	Exagerare / 524	activitățile
Emulație / 487	Exaltare / 528	educative / 551
Endogen / 489	Exasperare / 530	Expresivitate / 554
Enervare / 490	Excentric / 532	Exprimare / 561
(A se) enerva / 490	Exces / 533	Extravaganță / 565
Enervant / 490	Excitație / 536	Extraversiune / 566
Enervat / 490	Excitabilitate / 538	Extrinsec / 568
Entuziasm / 492	Exersare / 539	Exuberanță / 570
Enurezis / 497	Exhibiție / 540	Ezitare / 570
Epifenomen / 498	Exigență / 543	Ezoteric / 572
Epifenomenalism / 498		

ABSTINENȚĂ (cf. fr. *abstinence*, lat. *abstinentia*) – abținere, cumpătare, interdicție. Reținere voluntară de la tentații, la satisfacerea unor trebuințe primare (alimentare, sexuale) sau renunțarea la unele obiceiuri dobândite (fumat, consum exagerat de băuturi alcoolice, droguri psihedelize). Psihologic, a. se referă la situațiile în care tentațiile sunt puternice, iar omul trebuie să depună eforturi susținute, uneori copleșitoare și, cel mai adesea, neplăcute, pentru a se abține. A. este datorată conștientizării efectelor nocive ale unor consumuri sau practici, condiționată de unele convingeri sau prescripții de natură religioasă sau etnică, impusă de principii morale ferme sau reclamată de cerințe terapeutice. Obișnuit, termenul are sens etic de evitare a plăcerilor sau exceselor de orice fel.

***

- Abține-te! Nu trebuie să dorești imposibilul. (*Leonardo da Vinci*)
- Din saturarea dorințelor se naște abstenența, un fel de deznădejde care însoțește plăcerea și se ascunde după ea. (*Gide, A.*)
- Abstinentul este persoana care cedează tentației de a-și refuza o plăcere. (*Bierce, A.*)
- Dorințele cărora nu le-am dat satisfacție se vor răzbuna mai târziu sub o formă sau alta. (*Ralea, M.*)

❖

ABSURDITATE (fr. *absurdité*, lat. *absurditas*) – lucru lipsit de sens; idee, trăire sau acțiune contrară firescului, gândirii logice, bunului simț sau accepțiunii generale, unanim admise; prostie, aberație, discordanță, ineptie. Este absurdă atitudinea sau comportarea irațională, incompatibilă cu normele și principiile psihologice. În anumite situații de patologie psihică, a se manifestă prin inadecvare la realitate, prin opoziții flagrante cu lumea. Este frecvent întâlnită ca trăire în stările acute de angoasă. Prezența ei este discutată în raport cu realitatea; în psihologia gândirii este considerată ca o discursivitate înscrisă pe un traseu greșit. Școlarii mici, la nivelul lor de înțelegere, sesizează adeseori dar o admit, obișnuit, ca o entitate comică. Puberii o conștientizează, iar adolescenții o discriminează în semnificația ei logică, transpunând-o frecvent în trăiri de neliniște și în atitudini de negare (în cadrul crizei lor specifice de originalitate). Adultul respinge a ca fiind inacceptabilă, potrivnică atât ideaticului, cât și pragmaticului. Handicapații mental, datorită deficiențelor proceselor de abstractizare o acceptă integral. În filosofie și în literatură (*Camus, Sartre, Eugen Ionesco*) este discutată absurditatea lumii și a condiției umane nejustificată, însă, cu nimic de condițiile și determinările existente. În logică s-a folosit încă din antichitate raționamentul prin reducerea la absurd, întemeiat pe principiul terțului exclus.

***

- *Xerxes* a biciuit marea. (*Tucidide*). *Xerxes*, regele perșilor, în anul 480 î.Hr., a construit peste *Helespont* un pod de corăbii cu scopul cuceririi *Greciei*. În

urma unei puternice furtuni podul a fost distrus. *Xerxes* mâniat a dat un ordin absolut absurd: marea să fie pedepsită prin biciuirea ei cu 300 de lovituri.

- În virtutea inteligenței sale omul este mult mai absurd și pervers. (*Huxley, A.*)
- Poți trăi acceptând absurdul, dar nu poți trăi în absurd. (*Malraux, A.*)

ACTIVITATE / ACȚIUNE (fr. *activité*, lat. *activitas* – cf.fr. *action*, lat. *actio*) – termeni corelativi. frecvent folosiți în biologie, psihologie și științele socio-umane, având însă semnificații imprecise atât în știință, cât și în limbajul curent. În fiziologie, referirile sunt legate de ansamblul fenomenelor care asigură viabilitatea (proces, funcțiuni, de tipul reflexelor, activități nervoase inferioare, toate având un caracter înăscut). În sociologie, termenii desemnează actele fizice, intelectuale sau morale inițiate și efectuate de subiecți umani în vederea obținerii unor rezultate (sinonime: ocupație, muncă, lucru, îndeletnicire). În accepția sociologică, acțiunea se referă la procesul delimitat în timp, întreprins de un individ sau grup, de realizare a unui obiectiv (soluționarea unei situații concrete) și suficient de clar formulat la nivelul conștiinței (*Zamfir, C.*). Prin acțiuni, proiectele, scopurile sunt obiectivate, transformate în fapte. Acțiunea reprezintă un element component al activității, aceasta din urmă cuprinzând un complex de acțiuni întins pe o perioadă mai îndelungată și orientat spre realizarea unor finalități globale. În psihologie, activitatea reprezintă forma fundamentală de existență a ființei umane, modalitatea prin care se formează, subzistă și dezvoltă funcțiile și procesele psihice. Toate comportamentele umane, în variatele lor ipostaze, obiective sau subiective, externe sau interne sunt organizate ca activități ce implică reacții, operații, deprinderi, acțiuni. Activitatea presupune desfășurarea deliberată a unei succesiuni de operații și acte în vederea atingerii unui scop, a satisfacerii unor trebuințe, dorințe, împlinirii unor aspirații. Se disting patru forme fundamentale de activitate umană – jocul, învățarea, munca productivă și creativitatea, fiecare ocupând un loc principal în cele cinci mari perioade ale vieții – copilărie, adolescență, tinerețe, maturitate și bătrânețe. Activitatea cuprinde o înlanțuire sau un sistem ierarhizat de acțiuni, care la rândul lor, cuprind operații, deprinderi, reacții. *Jean-Francois Richard* definind acțiunea drept modificarea cursului natural al lucrurilor realizată de un subiect motivat, îi atribuie patru caracteristici: tipul de intervenție, starea procesului asupra căruia are loc acțiunea, parametrii intervenției și scopul responsabil de declanșarea acțiunii. *A.N. Leontiev* adaugă că acțiunile funcționează ca sisteme încheiate dirijate de scopul general al activității fără a avea însă motive proprii și independente. Omul are o nevoie imperioasă de activitate. Activismul este o trăsătură importantă de personalitate constând în nevoia de a munci, de a nu rămâne niciodată mult timp neocupat, faptul reprezentând o condiție a randamentelor superioare, a succesului. Despre *Voltaire*, doamna *Denis* spunea: „*Lucrează cincisprezece ore pe zi; are o pasiune puternică. S-ar simți în infern dacă nu ar putea lucra*”. *Sir Neil Campbell* scria despre *Napoleon*: „*Nu am văzut niciodată, în nici o situație de viață, vreun om care să aibă atâta activitate personală și atâta perseverență în activitate. Se pare că își găsea plăcerea în mișcarea perpetuă.*” *Goethe* era eminenton de personalitate activă: „*muncește toată ziua, fără răgaz, odihnindu-se de o muncă prin alta.*” (*H. Loiseau*) Suspendarea activității sau reducerea forței, intensității și complexității ei influențează nefavorabil dezvoltarea personalității,

randamentele preocupărilor. Experiințe efectuate de *Beyton, H.C., Heron, W.* și *Scott, T.H.*, pe subiecți privați senzorial și motor au arătat că inactivitatea totală provoacă dificultăți de gândire, tulburări afective, dezaxări psihice. Există și tulburări ale activității: *abulia*, diminuarea activităților voluntare, iar la extrema cealaltă agitația psihomotorie, așa-numitul *sindrom psihokinetic*.

Activitatea și componentele ei, acțiunile, se formează prin asimilarea modelelor socio-culturale și prin acomodarea acestora la sistemul psiho-comportamental al individului sau al grupului. Psihologii susțin că acțiunea, fapta, hotărâsc valoarea omului, că numai în activitate, în abnegație și responsabilitate poți găsi adevărata răsplată, sănătatea fizică, mentală și morală, fericirea adevărată.

***

- Nu în pasiune, ci în acțiune stă binele și răul pentru o ființă rațională, care trăiește în societate. (*Marc Aureliu*)
- A se bate cu morile de vânt. Activitate inutilă, lipsită de rațiune. Referire la *Don Quijote* eroul lui *Cervantes*, care s-a luptat cu niște mori de vânt considerate de mintea sa tulburată drept dușmani redutabili.
- Oricâtă strălucire ar avea o acțiune, ea nu trebuie socotită mare dacă nu este rodul unui plan măreț. (*La Rochefoucauld, F. de*)
- În acțiune, înțelepciunea stă de partea majorității. (*Meredith, G.*)
- Ceea ce te face și te menține voios și fericit este numai activitatea. (*Richter, J.P.*)
- A trăi înseamnă a fi activ. Gândirea și voința n-ar fi nimic dacă n-ar servi activității. Acțiunea, activitatea sunt necesare echilibrului moral și fizic al omului. Sunt înseși condițiile vieții sale. (*Doumer, P.*)
- Orice acțiune reușită este însoțită de o desfătare care te îndeamnă să o realizezi. (*Gide, A.*)
- Suntem ceea ce facem și facem ceea ce mediul ne cere să facem. (*Watson, J.*)
- Inteligența trebuie să dea viață acțiunii; fără ea, acțiunea este zadarnică. Dar fără acțiune ce stearpă este inteligența! (*Martin du Gard, R.*)
- Orice gândire este o schiță de acțiune. (*Maurois, A.*)
- O prea puternică ideație este deseori în sine potrivnică acțiunii... există o legătură între o înclinație accentuată spre gândire și o predispoziție minimă spre acțiune. (*Leonhard, K.*)
- Problema noastră (a contemporanilor) nu este ignoranța, ci lipsa de acțiune. (*Batra, J.*)
- Activitatea, acțiunea, reprezintă sursa dezvoltării psihice a copilului. (*Zlate, M.*)

ADAPTARE (fr. *adaptation*, engl. *adaptation*) – în biologie, concept ce desemnează ansamblul de activități, procese și mecanisme prin care un organism își modifică structurile și funcționalitatea în raport cu schimbările cantitative și calitative survenite în mediul înconjurător. **Ad.** presupune ajustare, transformare, punere de acord, conformare, efort. Fundamental, orice organism viu se află într-un echilibru dinamic cu mediul înconjurător. Tulburarea echilibrului, rezultată din modificarea condițiilor de

mediu și care pot afecta supraviețuirea individului sau a speciei, declanșează procese dinamice, care au drept finalitate reducerea sau ștergerea consecințelor defavorabile ale constrângerilor, agresiunilor, conflictelor, schimbărilor (*M. Le Moal*). **Ad.** se poate realiza ca proces filogenetic, la nivelul speciei sau ontogenetic, în cursul vieții individului. *E. Pora* distinge la nivel filogenetic următoarele forme de **ad.**: acomodarea, aclimatizarea, naturalizarea, homo-cromia, mimetismul, homotopia. Datorită **ad.** la condiții noi de mediu și în timp, se produce evoluția speciilor. Selecția naturală alege și păstrează organismele cele mai bine adaptate. Prin **ad.** cresc șansele de supraviețuire a speciei. Potrivit lui *J. Piaget*, viața psihică ascultă de aceleași legi structurante ca viața organică. În concepția psihologului și epistemologului francez adaptarea la om se realizează prin procese de acomodare și asimilare. Acestea sunt activități esențiale pentru dezvoltarea individului. În **ad.** mijloacele puse în joc sunt de ordin psihologic sau biologic, integrat sau elementar. Asimilarea, noțiune împrumutată de *J. Piaget* de la biologul *F. Le Dantec* și de la filosoful *A. Lalande* și implicată în postulatul fundamental al teoriei privind activitatea psihologică, desemnează procesul de integrare a datelor noi la pattern-ele anterior constituite. Acomodarea constă în capacitatea datelor/informațiilor de a transforma un pattern sau o schemă preexistentă pentru a le face compatibile cu exigențele situației (*Elione Vurpillot*). Asimilarea și acomodarea pot fi mai mult sau mai puțin spontane sau dirijate, depinzând de instrumentele aflate la dispoziția individului în cursul dezvoltării inteligenței. Inteligența se formează printr-o permanentă ajustare între schemele anterioare și elementele experienței noi.

Dezvoltarea inteligenței reprezintă adaptarea cea mai elevată și mai completă. Constând în regularizări succesive a finalităților cunoașterii ea prelungește adaptarea biologică. *Paul Popescu-Neveanu* distinge o **ad. autoplăstică**, realizată prin modificarea organismului și o **ad. aloplăstică** prin modificarea activă a mediului. Specifică și definitorie pentru om este **ad. aloplăstică** realizată prin confecționarea și utilizarea de unelte, prin cultură și civilizație. Activitatea psihică este considerată drept o componentă și o formă superioară de adaptare.

***

- Calitățile prea elevate fac adesea ca un om să fie mai puțin adaptat societății. Nu te duci la piață cu lingouri de aur; te duci cu bani mărunți. (*Chamfort, N.*)
- Adaptarea este a cuiva, la ceva, pentru ceva. (*Allport, G. W.*)
- Cel mai perfect instrument de adaptare este autoobservația. Ea indică ceea ce îți se potrivește și ceea ce nu. Ea arată ce poți risca și ce nu. (*Ralea, M.*)
- Comportamentul la animale este adesea prescris până în cele mai mici amănunte de către adaptările filogenetice. (*Eibl-Eibesfeldt, I.*)
- La război ca la război (**fr.** *A la guerre comme à la guerre*) Conformarea la situațiile neprevăzute, necunoscute sau impuse constituie o modalitate de adaptare a oamenilor.
  - Adaptarea implică interacțiunea dintre indivizi și o comuniune de intelecte diferite, care acționează ca un cadru de interpretare a semnificațiilor personale. Capacitatea noastră de a reflecta continuu sau de a ne adapta la celălalt într-o interacțiune (de exemplu, prin privirea sinelui ca un obiect pentru cealaltă persoană sau prin luarea în considerare a reacțiilor celuilalt pe măsură ce comunicăm) este o sarcină niciodată sfârșită. (*Duck, S.*)

❖

ADMIRAȚIE (**lat.** *admiratio*, **fr.** *admiration*) – sentiment complex de prețuire, de apreciere deosebită, de stimă și respect față de cineva sau ceva. Sentimentul este însoțit de trăiri afective pozitive stentive, de plăcere, satisfacție, încântare, bucurie. De obicei nu admirăm decât ceea ce ni se pare extraordinar, inedit, rar, nou, care ne uimește și ne surprinde plăcut. Admirăm personale ale căror calități psihice sunt remarcabile, care au o conduită morală ireproșabilă sau care au realizat ceva deosebit, grandios, de mare valoare materială sau spirituală. Este perenă admirația oamenilor față de „madonele” lui *Rafael*, picturi unanim apreciate drept etalon al frumuseții feminine; același sentiment este manifestat și față de *Rembrandt*, maestrul ce a zugrăvit în clarobscur virtuțile fundamentale ale bărbatului: demnitatea, seriozitatea, tăria de caracter. Este de admirat orice realizare, individuală sau colectivă, valoroasă, progresistă, morală, democrată din toate domeniile activității umane: știință, tehnică, cultură, sport ș.a. **A.** este utilă deoarece provoacă o stare de emulație, suscită activismul, stărnește dorința de a fi la fel ca persoana admirată, ne îndeamnă să realizăm ceva asemănător obiectului sau evenimentului admirat. **A.** nu presupune lingușeală, umilință, slugărmicie, fariseism; exagerările **a.** sunt indezirabile. Snobismul, provocat de modă, care caută numai curiozități ce uimesc, are puține lucruri în comun cu **a.** autentică. În **a.** nu este suspendată judecata critică. De la *Aristotel* la *Bertrand Russell*, conduita corectă este aceea de a spune întregul adevăr persoanelor pe care le admirăm, chiar dacă acesta nu este măgulitor pentru ele. **A.** poate deveni consternare dacă obiectul ne provoacă frică; venerație dacă persoana ne e superioară. Se deosebește de adorație – sentiment de sorginte mistică, de iubire, supunere și de prețuire față de o ființă, obiect sau eveniment, real sau închipuit, însoțită de abandonarea sau diminuarea spiritului critic.

***

- Când afectele noastre se referă la un obiect deosebit, neobișnuit și inaccesibil, atunci se produce *admirația*. (*Spinoza, B. de*)
- Un prost găsește întotdeauna pe unul mai prost care să-l admire. (*Boileau, N.*)
- Ne sunt dragi cei care ne admiră; și nu ne sunt totdeauna dragi cei pe care îi admirăm noi. (*La Rochefoucauld, F. de*)
- Admirația este un copil al ignoranței. (*Schiller, F.*)
- Sunt oameni înclinați să admire ceea ce nu înțeleg. (*France, A.*)
- Bărbatul caută să fie vrednic de admirație. (*Romain, J.*)
- A admira nu înseamnă a iubi; și dacă virtutea cucerește admirația, ea nu deschide prea des inimile. (*Martin du Gard, R.*)
- Poți admira ce n-ai înțeles cu totul, dar nu poți iubi decât ceea ce ai înțeles bine. (*Jorga, N.*)
- A admira pe un poet înseamnă a-i accepta și opera ca atare. A admira pe un gânditor nu înseamnă însă a-i accepta și ideile ca atare. (*Blaga, L.*)

❖

ADOLESCENȚĂ (**lat.** *adolescens* – tinerețe) – perioadă a vieții cuprinsă între 14-18 ani în care se face trecerea de la pubertate la vârsta de adult. Limitele cronologice sunt aproximative, variind după sex, rasă, condiții geografice și mediul socio-economic.

A. debutează odată cu maturarea pubertății și ajunge la un vârf spre 18 ani, când se capătă statutul de tânăr adult. Biologic, are loc o maturizare a funcțiilor fiziologice, adolescentul dobândind un corp de adult, sexualizat, caracterizat prin echilibru relativ, armonie și stabilitate somatică. Psihologic, a. marchează constituirea gândirii abstracte, teoretice, corespunzând în teoria structurilor operaționale a lui *J. Piaget*, stadiului gândirii formale, considerate de psihogeneticianul francez ca realizare de vârf a dezvoltării cognitive. Structurile operatorii ale combinării, transformării și reversibilității îl fac capabil pe adolescent să realizeze raționamente de tip analogico-deductiv, să reflecteze în termeni de ipoteze, să facă enunțuri verbale, să utilizeze logica claselor, să discrimineze relațiile dintre obiecte. Interesul pentru probleme abstracte este evidențiat și prin interpretări critice a realității, prin auto-interogări asupra unor conduite sau instituții fundamentale: dragoste, prietenie, justiție, religie, morală. Se dezvoltă imaginația și se stabilizează unele aptitudini speciale. Progrese sensibile se obțin și în metacunoaștere, în gândirea reflexivă, regăsite în predispoziția adolescentului spre introspecție, ruminare, reverie, fenomene care se concretizează în construcția formelor mai elaborate ale cunoașterii de sine, în definirea imaginii de sine, în stabilirea „identității”. A. este o perioadă de puternică socializare. Subiecții, în egală măsură băieți și fete, simt nevoia societății, doresc să se afirme social, să dobândească recunoașterea celor din jur. Tranziția de la starea de dependență infantilă la starea de autonomie afectivă și socială a adultului este marcată de revendicarea independenței, egalității și reciprocității și care, frecvent, determină conflicte, manifeste sau mocnite, confruntări cu autoritatea. Spiritul critic față de persoanele și mediul înconjurător este, cel mai adesea, exagerat. Adolescentul afișează atitudini ostentative și exclusiviste; este excentric față de adulți, cărora le cere prețuirea, și conformist față de cei de o vârstă cu el; tinde să se distanțeze de părinți, caută să scape de tutela acestora, abandonează modelele de sorginte parentală și înfiripă altele noi, de apărare sau de activitate autonomă, în special sub influența colegilor, a prietenilor. Deseori a. este apreciată ca o perioadă a furtunilor, a revoltelor, atitudinilor de frondă, cuprinzând frământări, stări de neliniște, instabilități afective, agitație, impulsivități, schimbarea dispozițiilor afective și a sentimentelor, autoevaluări neașteptate, contradictorii, ce se succed rapid, de la supraestimare și încredere în sine necritică la subestimări absolut nejustificate; în același plan – iubire exagerată de sine, urmată de dezinteres sau proastă părere despre sine. Sunt întâlnite capricii, înclinații spre negativism, entuziasm și indiferență, dezinvoltură ce frizează insolența, însoțită neașteptat de pudoare și timiditate. Aceste manifestări, posibil deranjante, sunt considerate de *M. Debesse* ca firești și normale. Frământările și contradicțiile vieții interne pot determina devianțe comportamentale. Există pericolul ingestiei de alcool exagerate și, mai ales, al consumului de droguri. În actuala perioadă de tranziție manifesta mai mult ca oricând teamă de viitor. Neîndoielnic este preocupat pentru formarea unui scop în viață, pentru alegerea unei profesii, pentru asumarea unor răspunderi față de sine și alții. Față de contradicțiile, temerile, manifestările adolescentului trebuie să existe din partea adulților, înțelegere, sprijin, respect și încredere. Atitudinile extreme sunt indezirabile: atât supravegherea excesivă cât și autonomia totală. Tendința spre originalitate a tânărului trebuie canalizată spre valori autentice și nu spre cele facile, de regulă de prost gust. Cu tact, în probleme importante, capitale, pentru viitorul adolescentului atitudinea adultului trebuie să fie hotărâtă. Adolescentul nu mai e un copil, dar nu este nici un adult în miniatură; e un adult în

devenire, autoeducația fiind în această evoluție foarte importantă. Să-l determinăm să devină autorul propriei sale împliniri.

***

- Ei (adolescenții) sunt mărinimoși, căci viața nu i-a făcut încă mici la suflet. (*Aristotel*)
- Modestia șade bine adolescentului. (*Plaut*)
- (Adolescența)... are imaginație vie, dar aprinsă și neconstantă în violentele ei pasiuni; îmbrățișează lucruri mai multe decât poate cuprinde; se precipită imprudent către obiectul dorințelor sale, fără a măsura distanțele care la separă. (*Bacon, F.*)
- Adolescența... este vârsta tuturor ideilor românești și tuturor iluziilor. Atunci se nasc și se dezvoltă cele mai multe din dispozițiile simpatice și binevoitoare. (*Cabanis, P.J.G.*)
- Adolescența este vârsta când crezi că poți să faci orice, să ajungi la orice. (*Rousseau, J.J.*)
- Adolescența e vârsta când mai crezi în ceva. (*Romain, J.*)
- Adolescența este „vârsta ingrătă”, „vârsta de aur”, „vârsta crizelor, anxietății, nesiguranței, insatisfacțiilor”, „vârsta marilor elanuri”, „vârsta contestației, a marginalității și a sub-culturii”, „vârsta dramei cu tot ce are ea ca strălucire, dar și ca artificiu”. (*Șchiopu, U.*)
- Adolescența e o mentalitate intermediară între egocentrismul copilului și mentalitatea mai obiectivă a omului matur. El descoperă lumea adulților, pe care o judecă fără menajamente. (*Debesse, M.*)
- Adolescentul are tendința puternică spre afirmare. Însă, afirmarea parcurge un drum sinuos, un „drum al extremelor”, de multe ori printr-o atitudine ambivalentă: obediență și revoltă; independență și imitație; anticonformism violent, „criză de originalitate” și în același timp – supunere la influențele modei; refractar față de influențele exterioare și influențat, de acestea; practicând contradicția spontană, împotriva evidenței... Adolescența e un acces la statusul de adult. E o perioadă de mari căutări, de noi aspirații și nevoi. (*Neculau, A.*)
- Individualizarea și conștiința de sine a adolescentului capătă dimensiuni noi de „demnitate” și „onoare”... în adolescență se manifestă opoziție față de rutină, deprinderi, învățare, care digeră în neștire orice. Opoziția este îndreptată împotriva stabilității, a forței cerințelor ce reglează viața în mod meschin, rutinar și echivoc. Opoziția împotriva banalității și a mediocrității constituie un însemn al formării aspirațiilor spre autodefinire în contextul lumii în continuă schimbare. (*Verza, E.*)

ADULT (lat. *adultus*, cf.fr. *adulte*) – 1. Persoană care a ajuns la deplina sa maturitate fizică, intelectuală și psihică. Individul a., bărbat sau femeie, dispune de capacități psihofizice maxime; este activ profesional și implicat în variate forme de

responsabilitate (profesionale, sociale, matrimonial-familiale). Personalitatea sa este încheată, are formată o opinie personală asupra majorității problemelor care îl interesează, își canalizează activitatea spre un scop precis; este autonom și capabil de acțiuni independente își onorează constructiv și benefic obligațiile sociale. Viața adultului este guvernată de două preocupări majore: profesionale și familiale. 2. Etapă în dezvoltarea umană, cuprinsă în limite flexibile între 35 și 65 ani. Este perioada maximei realizări, a celei mai înalte productivități, a armonizării intereselor, aptitudinilor, deprinderilor și a modalităților inter-relaționale. În perioada de a. sunt constatate modificări biologice, psihologice și psihosociale, dinamica acestora cuprinzând implementări/ potențe, platouri/ stabilitate până la apariția unor semne de degenerescență (bătrânețe). Pe traiectoria vârstei a. se derulează mai multe etape. Prima (35-45 ani) este dominată de nevoia de activitate, de stabilitate și realizare profesională. Viața matrimonială este senină, căsnicia consolidată, libidoul activ; există obligații parentale importante (creșterea și educația copiilor). Pot interveni crize în căsnicie, terminate posibil cu divorț sau separare (crizele survin după aproximativ 10 ani de căsnicie). În etapa mijlocie (46-55 ani), a. este stabilizat profesional, statutele și rolurile sociale sunt mai încărcate de responsabilități. Conștientizează reușita și împlinirea sau, dimpotrivă, nereușita și neîmplinirea. Posibil să apară tensiuni în familie rezultate din rolul parental, a comportamentului copiilor (puberi) predispuși la încălcarea regulilor stabilite. Libidoul se temperează; aspirațiile și idealurile tinereții încep să pălească, estompeate de problemele vieții cotidiene, de necazurile și meschinăriile ei. Încep să se contureze mecanisme de apărare (pentru sănătate, de cruțare a forțelor, pentru menținerea echilibrului emoțional în vederea suportării posibilelor lovituri din partea vieții). Etapa ultimă (56-65 ani) premerge pensionarea; se produce relativa dezangajare profesională; legăturile matrimoniale devin de securizare; se produce o așa-numită denuclearizare a familiei (*Ursula Schiopu*) prin căsătoria și plecarea copiilor; apare rolul de bunic sau bunică. Etapa este marcată de scăderea treptată a capacităților vitale, în psihologie este studiată o problemă cu importante consecințe practice: precizarea vârstelor când se produce declinul funcțiilor psihofizice, nivelul sau intensitatea deteriorărilor și, atât cât este posibil, descifrarea cauzalității acestora. Igiena mentală și somatică, un regim de muncă și viață ordonat și echilibrat, cu solicitări optimal-rezonabile, reprezintă modalități care fortifică și mențin vigoarea fizică și psihică a adultului.

***

- Adultul este vinovat de orice greșeală a copiilor săi. (*Herder J.G.*)
- Adultul, în comparație cu copilul, este introvertit; lucrurile, evenimentele din jur îl impresionează mai puțin, nu reacționează la fel de nemijlocit la ele, de obicei meditează mai întâi asupra lor. (*Leonhard, K.*)
- Din perspective psihologiei umaniste, personalitatea adultului se definește prin: autonomie, stăpânire de sine și a mediului ambiant, responsabilitate pentru propria schimbare; năzuința spre autorealizare; orientare spre un scop propriu. (*Völker, U.*)
- Adultul are șase trăsături specifice: conștiința de sine largă, relații și raporturi intime, securitate emoțională fundamentală, preocupare obiectivă, obiectivare de sine, armonie relativă cu propriile achiziții din experiența personală. (*Allport, G.W.*)

AGRESIVITATE (cf.fr. *agresivité*, lat. *aggressio* – atac) – conduită manifestată prin atac neprovocat și brutal; atitudine provocatoare, ostilă, ofensivă; tendință impulsivă de a se certa, de a se bate, de a altera relațiile cu cei din jur; mânie dușmănoasă îndreptată împotriva cuiva sau ceva; comportament distructiv și violent orientat spre persoane, obiecte sau spre sine (*Paul Popescu-Neveanu*); impuls distructiv direcționat asupra propriei persoane sau asupra altora... Conduită de forță îndreptată împotriva unei ținte, care poate fi o ființă sau un obiect... corespondentul motor al furiei, supărării sau ostilității... mecanism primitiv de apărare a propriei persoane (*A.M. Freedman, H.I. Kaplan, B.L.J. Sadock-Modern Synopsis of Psychiatry, 1988*); tendința de a-1 ataca pe celălalt sau orice obiect susceptibil de a constitui un obstacol în calea unei satisfacții imediate (*Jacques Postel*). Potrivit lui *P. Karli* comportamentul agresiv este întotdeauna rezultatul unei confruntări între doua entități vii într-o situație dată. Dacă pentru behaviorism a. este comportamentul care rănește sau aduce prejudiciu altuia pentru psihologia cognitivă comportamentul este agresiv numai în măsura în care este intenționat și reprezintă o violare a normei care guvernează situația în care se produce. Agresiologia este știința interdisciplinară medicală, sociologică și psihologică care se ocupă cu studiul agresivității (*P. Mosinger*). Comportamentul agresiv poate fi activ sau pasiv, consumat în plan motor sau verbal; el poate fi direct, brutal – purtări răutăcioase, loviri, luptă, cruzime etc. – sau indirect: ridicarea tonului, strigăte, proteste nejustificate, refuzuri dușmănoase, jigniri, ultragieri, amenințări. Există și forme insidioase: defăimarea, ironia, causticitatea. Actele agresive se produc în public sau în intimitate. În ultima ipostază cuprind dorința și consumul ideatic și afectiv de a agresa sau a distruge, de a înlătura un dușman (real sau presupus), tentația de a înșela, de a parveni „trecând peste cadavre”. A. este întâlnită la toate vârstele. Incidența a. este mai mare la copil comparativ cu adultul, datorită imaturității sale psihologice, a incapacității de a comuta gestul în idee (*H. Wallon*). Copii agresivi strică jocul altora, sparg geamurile, comit obrăznicii. Băieții sunt mai înclinați spre a. pentru că sunt și se instruiesc în acest fel. *White* observă că grupurile conduse autoritar când sunt lăsate liber, devin agresive și, uneori, tind să-și descarce a. unui față de alții sau față de lucruri. La copil și adolescent notează *J. Postel* numeroase tulburări de comportament pot avea o conotație agresivă latentă: minciuni, fugă de acasă, rezultate școlare slabe, conduite marginale. Adulții agresivi, mai ales când au o anumită poziție socială, își brutalizează subordonații, îi ceartă nejustificat, ordonă fără drept de apel, insultă, produc în jurul lor neliniște și panică. În situația când individul nu-și poate manifesta agresivitatea din cauza unor constrângeri sociale, își descarcă tensiunea neuropsihică pe membrii familiei, în genere, pe persoane nevinovate, care, la rândul lor, vor reacționa prin proteste, certuri și care finalmente vor întreține tensiunile agresive. Există și forme grave de a., legate de un anumit grad de întunecare a raționalității, de convingeri fanatice sau provocate de manipulări subtile, insidioase. Aceste forme pot conduce la acte grave de cruzime și bestialitate. Este cazul teroriștilor, al infractorilor și iresponsabililor psihici, a căror a. este extremă. Condițiile de promiscuitate de la periferia marilor orașe generează în mai mare măsură conduite agresive. Odată cu răspândirea crimei organizate, în grupurile umane se produc fenomene de contaminare agresivă. La nivel macrosocial se înregistrează variate forme de agresivitate: politică, economică, informațională.

A. îmbracă forme deosebit de dure în condiții de beligeranță. Construirea mijloacelor de nimicire în masă a populațiilor (arme atomice, chimice, bacteriologice) exacerbează a. până la paroxism. Pentru înțelegerea originii comportamentelor agresive s-au propus mai multe ipoteze: biologice, etnologice, psihologice, sociologice. Sintetizându-le *Friederich Hacker* arată: „La originea agresivității se întâlnește jocul reciproc al factorilor ereditari, influențele psihologice și culturale, structura sistemului nervos central, mecanismele hormonale și modelele sociale”. *Dollard* a avansat ipoteza frustrației. A. constituie o reacție a individului la opoziția – reală sau imaginară – pe care acesta o întâmpină din partea mediului înconjurător, a celorlalți oameni. A. constituie în această situație, o ușurare, o purgare, un catharsis a frustrației. Este interesantă explicația dată de *A. Bandura*: comportamentele agresive sunt rezultatul unor activități de învățare.

A. este puternic stimulată de ingestia unor băuturi alcoolice, aceasta ducând – prin pierderea simțului măsurii, prin scăderea controlului față de propriile acte comportamentale – la reacții afective și la conduite paradoxale. Oboseala, privarea de somn, durerea fizică sau psihomorală determină și ele creșterea instabilității, reacții de răspuns mai puțin controlate, ostilități verbale. *M. Epuran* distinge a. de combativitate, în timp ce a. este o tendință distructivă, o reacție mai mult sau mai puțin violentă la contrazicere, combativitatea (de pildă, în sport) reflectă aspectul constructiv al acțiunii, deoarece sentimentul care o animă este pozitiv, iar mijloacele sunt perfect morale și legale. Este de dorit ca indivizii să aibă un anumit grad de combativitate deoarece aceasta le permite să se afirme, să progreseze în raport cu ceilalți. *Noël Mailloux* identifică combativitatea cu agresivitatea temperată. Aceasta se referă la dinamismul general al personalității, la capacitatea indivizilor de a-și mobiliza forțele la momentul și locul potrivit, de a le susține atunci când activitățile constructive o cer, de a nu fugi de greutăți, de a nu ceda obstacolelor fără luptă. Școala contemporană americană de psihiatrie și psihologie consideră că intoleranța la frustrări, formele manifeste sau ascunse de agresivitate își au sorginea în experiențele de viață ale insului încă din copilărie. Lipsa de afecțiune din partea părinților, violențele suferite în copilărie, sentimentul de devalorizare personală, determinat de nedreptățile suferite încă din perioada antepreșcolară, familiile dezorganizate sau destrămate determină stări de impulsivitate, de labilitate emoțională, iritabilitate caracterială, toate justificând afirmația lui *R. Spitz*: „Copiii privați de dragoste pot deveni adulți plini de ură.” Conduitele agresive, categoric indezirabile social, pot fi estomate, chiar lichidate. Remediile sunt numeroase: adaptarea încă din copilărie la anumite tipuri de frustrații; acceptarea rațională a frustrațiilor și conflictelor, imposibil de evitat în viață; o bună igienă și un regim de activități rațional, un anturaj înțelegător, dar ferm; canalizarea conflictelor spre acțiuni constructive, pozitive, socialmente utile; adoptarea unor comportamente combative acceptate, așa cum sunt cele din activitatea sportivă. Demnă de reținut în final este recomandarea oferită de *P. Karli*: agresivitatea poate fi diminuată prin măsuri educative, prin glorificarea conduitelor altruiste și a valorilor morale.

***

- La speciile la care doar un sex participă la îngrijirea progenerii, doar acel sex (fie masculi, fie femele) se comportă agresiv față de ceilalți semeni, oricum, agresivitatea sa este cu mult mai pronunțată decât a celui alt sex. (*Darwin, Ch.*)

- Agresivitatea, distructivitatea, cruzimea, brutalitatea, aviditatea, cupiditatea, lașitatea, minciuna, inferioritatea sunt înscrise în genele oamenilor și reprezintă notele definitorii, eterne, esențiale ale acestora. (*Wilson, E.*)
- Tipologia agresorilor: fac totdeauna pe grozavii, adesea cu o grosolanie frapantă... Sunt brutali și cruzi... Autoestimarea conștientă poate atinge la ei un grad considerabil, făcându-i să se umfle în pene de mândrie, aroganță și infatuare. Ei pot afișa o atare înfumurare, de parcă ar fi obținut realmente mari izbânzi. Categoria „agresaților” include pe cei care, pentru a-și depăși sentimentul de slăbiciune, au adoptat nu linia atacului, ci pe aceea a anxietății, a precauției și a lașității... „Agresaiții” sunt atât de zdrobiți de experiențe nefericite și trag din acestea concluzii atât de sumbre, încât iau lesne drumul fugii. (*Adler, A.*)
- În pădurile primitive – ciomagul; în societate – sarcasmul. Expresia fizică a sentimentului, aceeași: arătarea caninilor. (*Ibrăileanu, G.*)
- Forțele morale pot stăvili agresiunile și pot statornici lucrurile mai sigur ca orice măsură de apărare. (*Petrovici, I.*)
- *Cain* conduce lumea. Pe cel care se îndoiește, îl sfătuiesc să citească istoria lumii. (*Szondi, L.*)
- Agresivitatea, ale cărei efecte sunt puse adesea pe același plan cu urmările instinctului morții, este un instinct ca toate celelalte, care are drept funcție, în condiții naturale, conservarea speciei și a vieții. (*Marcuse, H.*)
- Agresivitatea este profund împlântată în natura umană așa încât ea se cam impune întotdeauna în pofida tuturor eforturilor. Totuși tendințele agresive pot fi stimulate sau inhibitate prin educație. (*Eibl-Eibesfeldt, I.*)
- La om, nu există elemente înnăscute nici în ce privește sursele agresivității, nici în ce privește schemele motorii comportamentale... Rolul hotărâtor în comportamentul agresiv revine învățării. (*Bandura, A.*)
- Distingem la om două tipuri cu totul diferite de agresivitate. Primul, care este întâlnit și la animale, este un impuls programat filogenetic de a ataca sau fugi când interesele vieții sunt periclitate. Această agresivitate defensivă, benignă, este pusă în serviciul supraviețuirii individului și speciei, are un caracter adaptativ din punct de vedere biologic și dispare odată cu amenințarea care a deșteptat-o... Al doilea tip al agresivității umane – cruzimea și distructivitatea – inexistent la animale, nu este programat genetic și nu are valoare adaptativă. (*Fromm, E.*)
- În societatea umană, agresivitatea îmbracă, adesea din motive diverse, forme distructive, violența, cruzimea, războaiele fiind pe cât de prezente pe atât de dăunătoare. (*Zamfirescu, V.D.*)
- Omul este cel mai agresiv animal din lume, căci obține plăcere din chinuirea și uciderea altor animale. El supune aceleiași tratament și pe semenii săi. (*Andrey, R.*)
- Agresivitatea este un produs cultural atât la nivelul emoțiilor cât și la nivelul comportamentului. Culturile dezvoltă diferite combinații ale agresivității, fricii și atașamentului, dând naștere unor societăți caracterizate de frecvența extrem de diferită a competitivității deschise sau interacțiunilor ostile. În sfârșit,

agresivitatea este un produs al istoriei individuale; în cadrul normelor culturale, experiența personală întărește adesea emoțiile sau comportamentul agresiv la unii oameni, în timp ce la alții le reorientează sau stinge. (Masters, R.D.)

ALCOOLISM (fr. *alcoolisme*, engl. *alcoholism*) – consum abuziv de băuturi alcoolice; stare patologică cauzată de consumul regulat și prelungit de alcool; intoxicație alcoolică cronică; dependență de alcool (ansamblul manifestărilor patologice datorate acestei dependențe); pierderea capacității/ libertății de aținere de la consumul de alcool. Termenul a fost creat de medicul suedez *Magnus Huss*, care observase că numeroase afecțiuni gastro-enterologice, neurologice, psihiatrice și cardiologice erau în legătură cu absorbția exagerată de băuturi cu un procent ridicat de alcool. Anterior se spunea despre indivizii alcoolici că au *darul beției*. Orice persoană adultă, normală, chiar cu un nivel scăzut de cultură cunoaște adevărul că ingestia frecventă și excesivă de alcool are urmări dăunătoare asupra ființei umane. Totuși, în prezent, consumul de alcool s-a constituit într-un anume mod de viață. În țările industrializate el a devenit o parte din obiceiurile alimentare ale unui număr considerabil de persoane, stimulat în bună măsură de scăderea prețului la diverse tipuri de alcool, de creșterea nivelului de trai, ca și de progresul mijloacelor de comunicare. Dorința pentru consumul de alcool a devenit o permanentă. Prilejurile sunt numeroase: sărbătorirea unui eveniment important, găsirea unui loc de muncă convenabil, căsătoria unei rude, luarea salariului, tratarea unui oaspete, victoria echipei de fotbal preferate ș.a. Se consumă alcool în timpul întâlnirilor dintre bărbați dar și pentru omorârea timpului sau a plictiselii. Deseori partida de băutură se face între soți. Deși dezavuat se consumă alcool și solitar. În Suedia se spune că este absolut necuviincios să bei acasă de unul singur fără o motivare socială. Greșit se crede că alcoolul are anumite calități, chiar efecte benefice asupra omului. Astfel, se spune că prin uitarea și relaxarea produsă alcoolul este o modalitate care atenuază dificultățile propriei condiții sociale, duritatea muncii, frustrările vieții cotidiene, chinurile existenței, fiica de a nu se pierde propria identitate. Se apreciază chiar, că ingestia de alcool la bărbați este un semn de virilitate, care potențează capacitățile vitale. Numeroși bărbați se laudă că „țin la băutură”. Până nu de mult exista și opinia eronată, larg acreditată în toate mediile sociale, că alcoolismul este datorat în exclusivitate băuturilor distilate, așa-numitelor „spirtoase”, pe când băuturile obținute prin fermentație (vinul, berea) n-ar avea efecte negative ci, dimpotrivă, sunt „igienice” și deci, cei ce le consumă n-ar fi expuși la riscuri. În realitate n-are însemnătate modul cum s-a produs alcoolizarea băuturii ci procentul de alcool pe care aceasta îl conține. La fel de greșită este și opinia că acest viciu aparține maselor truditoare, că alcoolismul este expresia inculturii și imoralității, argumentându-se că alcoolismul este o modalitate iredponsabilă de soluționare a necazurilor cotidiene, a greutăților vieții. Navetiștii consumă de două ori mai mult alcool decât cei care au locuri de muncă în localitățile de reședință. Există însă și o alcoolizare secretă, ascunsă, întâlnită în sfera vieții private burgheze. Socialiștii francezi incriminează alcoolul ca fiind un nou narcotic pentru popor. Știința contemporană alarmată de extinderea consumului de alcoolul la mari grupări de oameni avertizează că alcoolul nu constituie o trebuință naturală și nici un factor de împlinire a condiției umane. Dimpotrivă, reprezintă un toxic a cărui ingurgitare

în exces influențează depreciativ capacitățile fizice și psihice, tulbură conduitele sociale civilizate. Intoxicația organismului se produce și la un consum ocazional de băuturi alcoolice. Alcoolul are efect imediat asupra comportamentului. Într-o astfel de situație, prin scăderea spiritului critic față de propriile acte, prin reducerea autocontrolului apar reacții afective și comportamentale paradoxale, imprevizibile. Insul devine mai volubil, deși limba i se împleticește, devine expansiv, se „dă mare”, e predispus la trâncăneală. Dezvăluie taine ale intimității, adevăruri pe care le ascunde când e treaz. Frecvent, slăbirea sau blocarea frânelor conștiente determină stări de iritabilitate și nervozitate, negativism și contrarii nejustificate, încăpățănări și polemici înverșunate, mergând până la acte grave de violență săvârșite sub impulsul unor instincte agresive. Obișnuit, insul își pierde stăpânirea de sine și respectul față de alții. Mecanismele cognitive sunt tulburate. Percepțiile se derulează cu omisiuni, deformări sau întâzieri; timpul de reacție se înrăutățește. Atenția slăbește sub toate aspectele ei caracteristice: scade stabilitatea și capacitatea de concentrare, se reduce mobilitatea, capacitatea de comutare voluntară este mult diminuată. Gândirea, se desfășoară ca cadență, lent, cu poticneli și reiterări sterile, deciziile sunt viciate. Dispare simțul prevederii, omul băut nu ține seama de consecințele mai îndepărtate ale acțiunilor sale, ci doar de așa-numitul interes imediat, care nu este nici pe departe și totdeauna cel mai important. Apare o acută lipsă de simț critic. Simțul răspunderii personale se alterează vizibil, ducând la asumarea pripită, neîndreptățită a unor răspunderi, la adoptarea unor inițiative dăunătoare. Deficiențele se amplifică din cauza unei stări de încredere în sine exagerată, a unui curaj neîntemeiat pe analiza rațională a evenimentelor, ajungându-se frecvent la nesăbuiță. Comite „acte de curaj” fără să se gândească și fără să ia măsuri de prevedere. Alcoolul slăbește resursele interioare ale indivizilor provoacă oboseală, trândăvie, dezinteres față de profesiune. Voința slăbește, energia diminuează. Un studiu recent realizat la *Spitalul Al. Obregia* arată că bolnavii (alcoolici) au figuri devastate de băutură și-au distrus familia, casa, serviciul; 80% din pacienți sunt timizi, marginalizați și singuratici. Sunt destrămate legăturile familiale. Beția iscă certuri între soți, exacerbează gelozia soțului înșelat, stimulează violența declanșată de cea mai vagă bănuială, suscită brutalitățile bărbatului, mai ales atunci când femeia îi face reproșuri pentru starea de ebrietate în care se află. Devine ursuz și nestăpânit. Este diminuată grija față de creșterea, îngrijirea și educația copiilor. În cazurile în care sunt implicate responsabilități de diverse feluri, stabilirea gradului de influență alcoolică este obligatorie. Între valoarea alcoolemie¹ și manifestările care apar există o relație certă astfel:

- ◆ până la 1,00%, individul este; bine dispus;
- ◆ între 1 și 2%, începe să se clatine, vorbește tare, devine tandru sau agresiv;
- ◆ între 2 și 3%, merge din gard în gard, vrea să se bată cu mai mulți oameni deodată;
- ◆ între 3 și 4%, prezintă stare de stupeoare precomatoasă, viața fiindu-i pusă în pericol;
- ◆ peste 4-5%, sfârșitul prin comă etilică este, de obicei, inevitabil.

Cele mai numeroase acte antisociale (furturi, tâlhării, violuri, crime, precum și majoritatea accidentelor de circulație se petrec în faza intoxicației etilice de 1,00-2,5%. Această fază este dominată de tulburări neuromusculare și psiho-senzoriale, apar

¹ Alcoolemie – cantitatea de alcool exprimată în grame la 1000 ml sânge.

manifestări ataxice, disartrie, congestia feței, tahipnee, transpirație, sughițuri, vomismente. Psihic, se instalează dezorientarea și confuzia. Consumul cronic de alcool provoacă distrugerea a numeroase organe (ciroza ficatului, arterite, pancreatite), modificări patologice în sistemul nervos (neuropatii, sindromul amnezic *Korsakov*, encefalopatii, stări demențiale). Printre tulburările psihiatrice se amintesc: anxietate, disfuncție sexuală, halucinații, simptome de depresie. Acțiunea alcoolului asupra sistemului nervos este realmente nefastă la persoanele obosite, la astenici și la cei care consumă medicamente, mai ales, tranchilizante, calmante. Sensibilitatea indivizilor la alcool variază în funcție de numeroși factori, inclusiv de natură genetică. Tinerii sunt mai sensibili la alcool și chiar la o alcoolemie mică sunt mai agresivi, prezintă manifestări de excitație sporită. Alcoolizarea tinerilor se poate asocia cu consumul de droguri dobândind în această situație un caracter particular însoțindu-se de agresivitate, deliviență, tendința suicidară, imprudență deliberată în materie de conducere a automobilului. Femeile sunt mai puțin rezistente decât bărbații la același consum de alcool, în genere, alcoolismul feminin este mai grav, constant asociat cu factori psihonevrotici, cu tulburări organice severe, la care trebuie adăugată dificultatea instituirii terapiei datorită clandestinității la care îl condamnă oprobriul social. Organismul femeiesc la consumul de alcool este mai vulnerabil decât acela al bărbatului, dovadă: pe când la un bărbat o ciroză se constituie în 10-20 de ani, la o femeie se produce în numai 5 ani. Consumul de alcool este imputabil numai celui în cauză deoarece el presupune un anume consimțământ la autodistrugere. Este determinat de factori individuali biologici și psihoafectivi (frustrări afective, singurătatea dar și „plăcerea” dată de un anume simțământ de confort fizic, o anume stare de excitație, de înviore și euforie) și socio-profesionali. Situația socială a alcoolului nu este de invidiat deoarece este frecvent blamat, considerat o persoană indezirabilă, cu atât mai mult cu cât, oficial, se face elogiul temperanței, beția fiind public disprețuită și incriminată. În joc este și o anume ipocrizie: se recomandă un consum moderat de alcool pe fondul unor puternice reclame publicitare și a unei penurii legislative în domeniu. În concluzie: abuzul și consumul de alcool conduc, mai întotdeauna, la prejudicii morale și materiale, la degradarea sănătății, la comiterea unor fapte pentru care regretul ulterior este inutil. Alcoolismul poate și trebuie să fie tratat. Programele antialcool dobândesc astăzi și o componentă educativă bazată pe consultanță și suport psihocomportamental. În principal, alcoolicii trebuie ajutați să realizeze că au probleme, acordându-li-se totodată sfaturi și încurajări pentru reducerea consumului.

***

- În vin e adevărul. (**lat.** *In vino veritas*) (*Alceu* apud *Horațiu*) În antichitatea greacă persoanelor suspecte de anumite infracțiuni li se turnau în amfore vinuri tari pentru ca aceștia, sub influența alcoolului, să facă mărturisiri.
- În vechime cumpătarea în băutură consta în a bea până la trei pahare: cel dintâi pentru sănătate, cel de al doilea pentru plăcere și cel de-al treilea pentru somn. (*Plaut*)
- Fii cumpătat la băutură, ținând socoteală că vinul băut peste măsură nici nu păstrează tainele și nici nu se ține de cuvânt. (*Cervantes, S.M. de*)

- Alcoolul este împreună cu tutunul – cel mai de temut vrăjmaș al inteligenței. (*Dumas, Al. – ful*)
- *Bacchus* a înecat mai mulți oameni decât *Neptun*. (*Pibrac, G. du F. S. de*)
- Numai cine cunoaște bine gustul vinului știe să alcătuiască bine versuri, băutorii de apă nu au niciodată har poetic. (*Tudor, G.*)
- Nu-mi plac alcoolicii deoarece îți spun fie cât de mult te iubesc sau cât de mult de urăsc. (*Teodoreanu, P.*)
- Alcoolul, lumina roșie, țigara și mirosul de sex creează mediul ambiant de negîndire, nepăsare, necuvânt. (*Sîrbu, I.D.*)
- În *Roma antică*, la primele începuturi ale acesteia consumarea vinului era interzis femeilor sub amenințarea pedepsei cu moartea. Vinul era asimilat sîngelui, iar femeia dacă bea vin introducea în ea sînge străin și devenea astfel vinovată de adulter. După unii istorici-cercetători, medicina antică considera că vinul provoca avort, fapt pentru care a fost atât de sever proscris. Multă vreme la *Roma* vinul nu era consumat decât în cursul petrecerilor bărbătești și după rituri minuțios reglementate... Mai târziu, unele practici religioase încurajau consumarea vinului, el era unul dintre cele patru „lichide ale sacrificiului”, pe picior de egalitate cu laptele, sîngele și apa; se întrevedea în el o putere magică. (*Grimal, T.*)
- Bețivii experimentează cu succes condiția de „mort în viață”. Ei inactualizează totul, până și faptul lor de a bea, căci uită ce fac: și realizează ca de la sine un acum lipsit de antecedente și consecvențe, de contiguități și contraste. (*Tonioiu, V.*)

ALTRUISM (**fr.** *altruise*, **cf.lat.** *alter* – altul) – principiu moral și psihologic fundamental opus egoismului. Exprimă atitudinea dezinteresată pentru binele celorlalți oameni. Implică atitudini binevoitoare și de maximă generozitate. Prezent în diferite doctrine ale moralei religioase, ca și în opera unor mari gânditori. (*I. Kant, A. Shaftesbury*), **a.** este apreciat drept un principiu menit să compenseze egoismul intrinsec ființei umane. Este discutabilă considerarea altruismului (ca și a egoismului) ca făcând parte din structura biopsihică umană înăscută. Termenul a fost creat de filosoful francez *A. Comte*, pentru a desemna devotamentul dezinteresat față de altul, dragostea fiind în acest context o ordine de bază, iar progresul un scop. Cercetările actuale asupra comportamentelor altruiste urmăresc discriminarea factorilor care declanșează sau inhibă la un subiect conduitele de a ajuta pe alții, în particular, pe acelea care suscita sau nu intervenția din partea unui spectator, la o persoană care se găsește în pericol. Se urmărește în acest sens evidențierea unor diferențe individuale, prin aplicarea unor chestionare, în ce privește orientarea prosocială, machiavelismul, empatia ș.a. O formă specială de **a.** este reprezentată de eroii tragediilor lui *Corneille* în care individualismul se îmbină cu devotamentul, pentru binele comunitar și cu solidaritatea umană. **A.** este, în genere, rezultatul unei educații morale; poate rezulta și din reflecție. Rațiunea ne îndeamnă să fim altruști, deoarece fără cooperare, întrajutorare și solidaritate viața devine imposibilă.